

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕАЛІЙ-ТЕРМІНІВ (на матеріалі англомовного наукового агротехнічного дискурсу)

Н.М. Пільгуй, канд. філол. наук (Харків)

В статті розглядаються основні характеристики реалії-терміну, що є складовою частиною англомовної агротехнічної термінології. Проведено компаративний аналіз для ідентифікації схожих та відмінних рис термінів та реалій. Визначено, що головною відмінністю реалій є їх національне забарвлення та відтворення національного колориту на конкретному історичному етапі. Під час дослідження виокремлюються основні характеристики реалії-терміну та ілюструється функціонування її типів на матеріалі англомовного наукового агротехнічного дискурсу. Виокремлено основні функції реалій-термінів, зокрема: номінативну, комунікативну, прагматичну й евристичну функції. Також виконано кількісний аналіз частоти використання реалій-термінів по відношенню до інших шарів лексики дослідженого дискурсу, що складає 7%.

Ключові слова: науковий агротехнічний дискурс, реалія, реалія-термін, термін, функція.

Пільгуй Н.М. Общая характеристика реалий-терминов (на материале англоязычного научного агротехнического дискурса). В статье рассматриваются основные характеристики реалии-термина, которая является составной частью англоязычной агротехнической терминологии. Проведен компаративный анализ для идентификации схожих и отличительных особенностей терминов и реалий. Определено, что главным отличительной чертой реалий является их национальная окраска и отображение национального колорита на конкретном историческом этапе. Во время исследования выделяются основные характеристики реалии-термина и иллюстрируется функционирования ее типов на материале англоязычного научного агротехнического дискурса. Выделены основные функции реалий-терминов, в частности: номинативная, коммуникативная, прагматическая и эвристическая функции. Также выполнен количественный анализ частоты использования реалий-терминов по отношению к другим слоям лексики исследованного дискурса, что составляет 7%.

Ключевые слова: научный агротехнический дискурс, реалия, реалия-термин, термин, функция.

Pilguy N.N. General characteristics of realia-terms (a case study of the English scientific agrotechnical discourse). The paper deals with basic characteristics of a realia-term, which is part of the English agrotechnical terminology. It was fulfilled the comparative analysis to identify similarities and distinctive features of terms and realias. It was determined that the main distinguishing feature is their national connotation and representation of national color during a specific historical period. While researching, the basic characteristics of realia-terms were sorted out and it was illustrated how various types of realia-terms were functioning in the English scientific agrotechnical discourse. The basic functions of realia-terms were sorted out, in particular: nominative, communicative, pragmatic and heuristic functions. The paper demonstrates the results of the quantitative analysis of frequency of using realia-terms to other lexical layers in the studied discourse, which is 7%.

Key words: function, realia, realia-term, scientific agrotechnical discourse, term.

Вступ. Англомовний науковий агротехнічний дискурс є функціонально спеціалізованим різновидом наукового дискурсу та професійної комунікації, який охоплює технічний і технологічний напрями в агропромисловому комплексі; його мета – забезпечити ефективність спілкування та обмін інформації в спеціальних науково-технічних та професійних сферах [8, с. 34].

Спеціальна лексика англомовного наукового агротехнічного дискурсу віддзеркалює досить широку галузь господарської діяльності людини, вона є основною характеристикою дослідженого дискурсу, оскільки через спеціальну лексику відбувається обмін інформацією учасників комунікації. Термін є базовою характеристикою, ядром англомовного наукового агротехнічного дискурсу, він знаходиться

в центрі уваги лінгвістичних наук досить давно і сприймається як інтернаціональне явище. Проте дослідження термінів є актуальним і донині. В англомовному науковому агротехнічному дискурсі реалії виконують функцію терміна, тому заслуговує особливої уваги і детального вивчення таке явище як реалія-термін – елемент перетину двох понять, деякі властивості яких взаємно виключають одна одну.

Актуальність дослідження зумовлено, з одного боку, тим, що англомовні реалії-терміни агротехнічної спрямованості тісно пов'язані з культурою народу, що їх вживає, а з другого боку, вони вбирають в себе науково-технічні поняття і є складовою частиною термінології англомовної агропромислової сфери.

Об'єкт дослідження – англомовні реалії-терміни, що функціонують в англомовному науковому агротехнічному дискурсі.

Предмет дослідження – загальні характеристики англомовних реалій-термінів в науковому агротехнічному дискурсі.

Мета – ідентифікувати і виокремити схожі та відмінні риси терміну і реалії; на основі аналізу фактичного матеріалу визначити місце реалій-термінів серед шарів спеціальної лексики в англомовному науковому агротехнічному дискурсі.

Матеріал дослідження – 40 аутентичних джерел та матеріали сайту <http://appft1.uspto.gov/> загальним обсягом 7000 сторінок.

Матеріал і результати дослідження. Поняття «реалія» слід відмежовувати від поняття «термін». На відміну від реалій, терміни не мають національного забарвлення. Як правило, терміни створюються штучно для номінації об'єкта чи явища або переосмислення існуючого слова і мають інтернаціональний характер, оскільки розповсюджуються в науці у процесі обміну інформацією, а реалії виникають природним шляхом і є здобутком однієї культури. Розглянемо схожі та відмінні риси цих двох понять.

Терміни характеризуються своєю специфікою, принциповою однозначністю, точністю, економічністю, номінативною і розпізнавальною функцією, стилістичною нейтральністю і значною інформаційною насиченістю [3, с. 60].

Функції терміну було описано російським лінгвістом І.В. Цепковим [10, с. 32–52], який ви-

окремлює 1) номінативну функцію – для номінації загальних технічних понять, категорій, явищ, операцій тощо; 2) сигніфікативну функцію – для виразу об'єктів і властивостей; 3) комунікативну функцію – для передачі змістової інформації; 4) повчальну функцію – для передачі інформації; 5) акумулятивну функцію – для зберігання і примноження знань; 6) евристичну, класифікувальну та правову функції.

І.В. Цепков акцентує увагу на когнітивній і прагматичній функції [10, с. 37–38]. Перша є результатом тривалого процесу пізнання онтологічних атрибутів предметів і явищ об'єктивної дійсності і внутрішнього життя людини [7]. Важливою є прагматична настанова терміна, яка полягає в забезпеченні ефективності спілкування в соціальних сферах, шляхом відображення результатів досвіду і практичної діяльності людей. Прагматична функція термінів визначається зв'язком знаків з учасниками комунікації, умовами і сферою спілкування і залежить від настанови, обраної ініціатором комунікативного процесу [там само]. Прагматична спрямованість терміну передбачає його смислову і структурну організацію, і врешті решт націлює на конкретну дію [5].

Такі властивості термінів, як тенденція до уніфікації, стандартизації та системності, а також здатність до утворення типових парадигм, відповідність знака змісту наукового поняття знаходять свій функціональний прояв у прагненні відмежувати спеціальну, професійну сферу спілкування від побутової [9].

Реалія носить інтегративний характер, оскільки включає елементи лінгвістичного, філологічного, літературознавчого та культурологічного підходів. Національне забарвлення – найважливіша характеристика, на якій ґрунтується визначення реалій як слів і словосполучень, які називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального і історичного розвитку) одного народу і чужі іншому [4, с. 59–60].

Болгарські лінгвісти С. І. Влахов і С. П. Флорін вперше виклали цілісну концепцію реалії як національно забарвленої одиниці мови [4].

Реалії визначаються як різноманітні чинники, що вивчаються зовнішньою лінгвістикою, такі як державний устрій певної країни, історія і культура

певного народу, мовні контакти носіїв певної мови тощо з погляду їх відображення в мові; предмети матеріальної культури [2, с. 381]; речі, предмети, що існують матеріально і слугують основою номінативного значення слова [6, с. 232]; лексеми, що позначають реалії побуту та громадського життя, специфічні для будь-якої країни, народу або місцевості [1, с. 181].

Отже, реалії пов'язані з культурою певного народу і є загальноживаними для мови цього народу і чужими для інших мов.

Реалії можна класифікувати за предметом, місцем (в залежності від національної і мовної приналежності), часу (в синхронії або в діахронії) [4, с. 47–79]. Зупинимось на цій класифікації детальніше.

За предметом виокремлюють 1) географічні реалії (географічні об'єкти, об'єкти фізичної географії); 2) етнографічні реалії (напої, одяг, транспорт, знаряддя праці, фольклор, театр, ритуали та ін.) 3) суспільно-політичні реалії (органи влади, адміністративно-територіальні одиниці, знаки, символи та ін.) [4].

Місцевий розподіл відбувається залежно від національної та мовної приналежності [4]: 1) «свої» реалії: національні (об'єкти, що належать певному народу, нації), локальні (об'єкти, що належать діалекту або мові менш значущої соціальної групи), мікролокальні (сфера об'єктів обмежена одним містом або селом). 2) «чужі» реалії: міжнародні (фігурують у лексиці багатьох мов, увійшли до словників та зберегли при цьому національне забарвлення), регіональні (поширилися серед мов кількох народів).

На основі фактору часу (цей розподіл умовний) реалії поділяють на сучасні й історичні [4, с. 47–79].

Таким чином, поряд з конотативним значенням (національна приналежність референта), болгарські учені виокремлюють конотативне значення реалій, пов'язане з передачею місцевого (регіонального, локального і часового (історичного) колориту, що дозволило їм систематизувати реалії на основі лінгвістичного критерію. Використовуючи додаткові параметри аналізу, автори вибудували детальну багатоаспектну класифікацію реалій в аспекті їх предметного, місцевого, тимчасового та перекладацького розподілу.

Звернемо увагу на те, що сьогодні не тільки статус терміна не є постійною якістю слова, цією властивістю володіє і реалія. Більш того, ці дві групи лексичних одиниць, які здаються досить віддаленими, можуть переходити один в одного і на певному етапі поєднувати в собі властивості одиниць обох груп [4]. Розповсюдження вживання терміна нерозривно пов'язане з поширенням предмета, що він позначає; він позбавлений також конотативних значень.

Слушно зауважено, що реалія-термін містить в собі властивості як терміна лексичної одиниці, яка регламентовано номінує наукові поняття за знаками мови з метою заміщення в офіційній комунікації референтів спеціальних сфер людської діяльності, так і реалії – лексичної одиниці, що входить до складу безеквівалентної лексики [11, с. 119]. Більшість реалій-термінів позначають штучно і цілеспрямовано створені явища (організації, посади, види діяльності і тощо), характерні для певної держави як представника мовних спільнот [там само, с. 118–119].

Отже, реалією-терміном вважається особлива властивість слова, що може бути представлене різними частинами мови (але, переважно, іменниками), що позначає соціально-економічні інститути і відображає суспільний устрій на певному історичному етапі. При визначенні понятійна семантика є вирішальним критерієм його виокремлення. Реалії-терміни є своєрідними «індикаторами» ступеню розбіжності предметних областей не тільки в понятійному, але і в темпоральному відношенні [10, с. 48].

Реалії в англійському науковому агротехнічному дискурсі через свою приналежність до функціональної сфери використання мови, загальноживаність носіями мови та відсутність експресивного навантаження і є, по суті, реаліями-термінами. Тому інколи реалії і терміни важко розмежовувати, через те, що вони виконують схожі функції у дискурсі агротехнічної сфери. Аналіз текстів засвідчив, що реаліями в текстах дослідженої сфери виступають назви специфічних знарядь праці, назви рослин, географічні назви, назви адміністративних установ, одиниць виміру, характерні для певного мовного колективу та регіону.

Зазначимо, що у реаліях відкрито проявляється близькість між мовою і культурою, оскільки поява

нових реалій в матеріальному житті суспільства (розвиток агропромислової галузі, нові відкриття, винаходи, знаряддя праці тощо) призводить до виникнення реалій у мові, причому час появи нових реалій можна встановити досить точно, оскільки

науково-технічна лексика досить чутливо реагує на всі зміни суспільного життя.

Типи реалій-термінів в англомовному науково-агротехнічному дискурсі за вказаною класифікацією [4, с. 47–79] зображено у табл. 1.

Таблиця 1

**Різновиди реалій-термінів
в англомовному науковому агротехнічному дискурсі**

Тип реалії	Приклади
I. Наочний розподіл	
Географічні реалії	<i>Sonoma County, California (USA), San Francisco (USA).</i>
Етнографічні реалії	<i>Packhouse (for packing and storing fruit, herbs and vegetables), rig (using for harvesting lettuce), Nevada-based Altair Nanotechnologies, “ridge-till” method (leaves the soil undisturbed from harvest to planting).</i>
Суспільно-політичні реалії	<i>The Employment Tribunals, the Agricultural Wages Order, the Scottish Office Agricultural Department, the Seasonal Agricultural Workers Scheme.</i>
II. Місцевий розподіл	
«Свої» реалії	<i>Gamagrass (a tall perennial grass of SE North America: cultivated for fodder), buffalo meat, pecan (a hickory tree, <i>Carya pecan</i> (or <i>C. illinoensis</i>) of the southern US, having deeply furrowed bark and edible nuts).</i>
«Чужі» реалії	<i>Chernozem (contraction of <i>chernaya zemlya</i> black earth), taiga (swampy coniferous forest of Siberia, beginning where the tundra ends), tundra (treeless plain characteristic of arctic and subarctic regions).</i>
III. Часовий розподіл	
Сучасні реалії	<i>Nano-Bo-Peep (technologies that continuously monitor the health of plants), Nano-Aquaculture.</i>
Історичні реалії	Не виявлено

В англомовних наукових текстах агротехнічного дискурсу спостерігаємо широке використання реалій-термінів, що належать до тієї чи іншої підгрупи наведеної вище класифікації. Однак уживання історичних реалій не виявлено, що зумовлено специфікою текстів дослідженої сфери. Проілюструймо ці явища на прикладах текстів дослідженої сфери:

- (1) *Liquid manure-handling systems are common where animals are kept in a “free stall” barn with little bedding (Magdoff, Building Soils for Better Crops, 2000, p. 78).*
- (2) *Cultural methods for Ladino clover are very similar to those for common white. Ladino clover may be shown in mixtures with orchardsgrass,*

timothy, brome grass, tall fescue, or reed canarygrass. Kentucky bluegrass soon crowds out Ladino clover. When Ladino clover is seeded alone, the usual rate is 1 to 2 pounds per acre (Martin, Principles of Field Crop Production, 2006, p. 594).

- (3) *Planted at 60 to 80 lb./A in Minnesota, Austrian winter peas make a good nurse crop for alfalfa (Clark, Managing Cover Crops Profitably, 2007, p. 137).*

Приклади, зазначені вище, ілюструють функціонування реалій-термінів у текстах англомовного наукового агротехнічного дискурсу. Вони є складовою частиною англомовної агротехнічної тер-

мінології. Оскільки реаліям притаманна гнучкість, вони можуть водночас належати до кількох лексичних шарів: реалії-терміни, реалії-неологізми, реалії-професіоналізми. Реалія-термін також може бути представлена як іменником або словосполученням, так й іншою частиною мови. Проте головною відмінністю реалій від інших класів лексичних одиниць є їх національне забарвлення та відтворення національного колориту, оскільки вони репрезентують специфічні назви та поняття, характерні для певного регіону. В англomовному науковому агротехнічному дискурсі функціонування реалії може бути обмежено рамками окремого колективу чи установи.

Резюмуючи вище викладене, зазначимо, що реалії-терміни за своєю суттю є подібні до термінів, тобто мають термінологічну основу, яка полягає у демонстрації денотата, характерного лише для певної культури на конкретному історичному етапі. Найбільш релевантними для реалій-термінів є номінативна, комунікативна, прагматична й евристична функції. Таким чином, реалія-термін перебуває ніби на перетині двох понять: термінології і реалій.

Висновки. Загальними лінгвістичними характеристиками англomовної реалії-терміну є: системність, оскільки ці лексичні одиниці пов'язані з іншими шарами лексики, які знаходяться в горизонтальній і вертикальній ієрархії [8, с. 86]; реалії-терміни є об'єктивними, реальними і співвіднесені з галуззю діяльності та науковими напрямками й інтересами; вони належать до певної території і культури, тобто їм властива регіональність.

За даними дослідження, відсоткове співвідношення реалій до інших досліджених шарів лексики англomовного наукового агротехнічного дискурсу складає 7%. Нечасте функціонування реалій у текстах відповідної сфери пояснюється специфікою стилю і традиціями наукового мовлення: тут реалії не несуть експресивного чи емоційного навантаження, не використовуються як стилістичні прийоми, їм не характерна образність, порівняно з художнім стилем.

Перспективою подальшого дослідження є детальне вивчення реалій-термінів з синергетичної точки зору. Було б цікаво дослідити роль і взаємозв'язок лексичних шарів англomовного науково-

го агротехнічного дискурсу в мовній системі, що самоорганізується.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение : учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак-тов высш. учеб. заведений. – СПб. : Филол. фак-т СПбГУ; М. : Академия, 2004. – 352 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова ; [2-е изд., стереотип.]. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 605 с.
3. Брандес М.П. Предпереводческий анализ текста : учеб. пособие [для ин-тов и фак-тов иностр. языков] / М.П. Брандес, В.И. Проворотов ; [3-е изд., стереотип.]. – М. : НВИ – Тезаурус, 2001. – 224 с.
4. Влахов С.С. Непереводимое в переводе / С.С. Влахов, С.В. Флорин. – М. : Междунар. отношения, 1980. – 343 с.
5. Володина М.Н. Теория терминологической номинации / М.Н. Володина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1997. – 180 с.
6. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
7. Лейчик В.М. Терминоведение: Предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 256 с.
8. Пільгуй Н.М. Англomовний науковий агротехнічний дискурс: лінгвістичний та прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н.М. Пільгуй. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2014. – 238 с.
9. Сложеникина Ю.В. Вариативные отношения в сфере терминов (к постановке проблемы) / Ю.В. Сложеникина // Сб. науч. тр. Посвящается юбилею В.М. Лейчика. – Москва-Рязань, 2003. – С. 167–171.
10. Цепков И.В. Терминоведческие основания выделения терминов-реалий и способы их перевода / И.В. Цепков // Вестник МГЛУ. – М. : МГЛУ, 2013. – Вып. 19 (679). – С. 32–52.
11. Цепков И.В. Термин-реалия как переводческая проблема / И.В. Цепков // Вестник МГЛУ. – М. : МГЛУ, 2011. – Вып. 9 (615). – С. 118–135.

REFERENCES

- Ahmanova, O.S. (1969). *Slovar' lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]*. Moscow: Sovetskaja jenciklopedija Publ. (in Russian)
- Alekseeva, I.S. (2004). *Vvedenie v perevodovedenie [Introduction to Translation Studies]*. SPb.: Filol. fak-t SPbGU; Moscow: Akademija Publ. (in Russian)
- Brandes, M.P., and Provorotov, V.I. (2001). *Predperevodcheskij analiz teksta [Pre-translation text analysis]*. Moscow: NVI – Tezaurus Publ. (in Russian)

- Сепков, І.В. (2013). Terminovedcheskie osnovaniya vydelenija terminov-realij i sposoby ih perevoda [Term base of selecting term-realies and ways of their translation]. *Vestnik MGLU – Bulletin of Moscow State Linguistic University*, 19 (679), 32–52 (in Russian)
- Сепков, І.В. (2011). Termin-realija kak perevodcheskaja problema [Realia-term as a translation problem]. *Vestnik MGLU – Bulletin of Moscow State Linguistic University*, 9 (615), 118–135 (in Russian)
- Hanych, D.I., and Oliynyk, I.S. (1985). *Slovnyk linhvistychnykh terminiv [Dictionary of linguistic terms]*. Kyiv: Vyshcha shkola Publ. (in Ukrainian)
- Lejchik, V.M. (2009). *Terminovedenie: Predmet, metody, struktura [Terminology: subject, methods, structure]*. Moscow: Knizhnyj dom «LIBROKOM» Publ. (in Russian)
- Pilgui, N.M. (2014). *Anhlomovnyy naukovyy ahrotekhnichnyy dyskurs: linhvostylistychnyy ta prahmatychnyy aspekty. Diss kand. filol. nauk [English Scientific Agrotechnical Discourse: linguostylistic and pragmatic aspects. kand. philol. sci. diss.]*. Zaporizhzhya, 238 p. (in Ukrainian)
- Slozenikina, Ju.V. (2003). Variativnye otnoshenija v sfere terminov (k postanovke problemy) [Variant relations in the field of terms (to the problem)]. *Sb. nauch. tr. Posvjashhaetsja jubileju V.M. Lejchika – Collection of scientific papers. Dedicated to the anniversary of V.M. Leychika*, 167–171 (in Russian)
- Vlahov, S.S., and Florin, S.V. (1980). *Neperevodimoe v perevode [Untranslatable in translation]*. Moscow: Mezhdunarodnye otnoshenija Publ. (in Russian)
- Volodina, M.N. (1997). *Teorija terminologicheskoy nominacii [Theory of terminological nomination]*. Moscow: Izd-vo Mosk. un-ta. (in Russian)